

Шуляк С.А.

доктор філологічних наук, професор,
професор кафедри прикладної лінгвістики,
зарубіжної літератури та журналістики
Уманський державний педагогічний університет
імені Павла Тичини

КОНЦЕПТ СИЛА У ТЕКСТАХ УКРАЇНСЬКИХ НАРОДНИХ ЗАМОВЛЯНЬ

***Анотація.** У статті розглянуто концепт СИЛА як один із ключових елементів текстів українських народних замовлянь. Досліджено способи вербального вираження цієї категорії у замовляннях, що відображають традиційні уявлення українців про взаємозв'язок людини зі світом, духовними сутностями й природою. Визначено, що концепт СИЛА у замовляннях функціонує не лише як засіб впливу на дійсність, а й як важливий інструмент зцілення, захисту та оберегу.*

***Ключові слова:** концепт СИЛА, текст, українські замовляння, вербальне вираження, мовна картина світу.*

***Shuliak S. The concept of POWER in Ukrainian folk spells.** The article considers the concept POWER as one of the key elements of Ukrainian folk spells. It explores ways of verbal expression of this category in spells that reflect traditional Ukrainian beliefs about the relationship between humans and the world, spiritual entities, and nature. It is determined that the concept POWER in spells functions not only as a means of influencing reality, but also as an important tool for healing, protection, and preservation.*

***Key words:** concept POWER, text, Ukrainian spells, verbal expression, linguistic picture of the world.*

Актуальність дослідження. Вивчення вербального вираження концепту СИЛА дозволяє простежити, як наші предки осмислювали здатність слова впливати на реальність, зцілювати, захищати й оберігати. У сучасному суспільстві зростає інтерес до традиційних форм магічної та лікувальної практики, що свідчить про незгасаючу цінність замовлянь для національної ідентичності, духовності та культурної спадщини.

Аналіз концепту СИЛА у замовляннях допомагає не лише реконструювати мовну картину світу українців, а й розкрити механізми психоемоційного впливу слова на людину, що є актуальним для сучасної лінгвістики, психології та етнології.

Коротка постановка проблеми. Проблема дослідження концепту СИЛА у текстах українських замовлянь полягає у виявленні та аналізі способів вербального вираження цієї категорії в народній магичній традиції. Незважаючи на багатовікову історію замовлянь, питання про сутність і функціонування концепту СИЛА як одного з центральних елементів замовляння залишається недостатньо вивченим. Концепт СИЛА у замовляннях постає не лише як прояв надприродного впливу, а й як ключ до розуміння світоглядних засад українського народу, його віри у слово.

Мета статті: дослідити вербальне вираження концепту СИЛА в текстах українських народних замовлянь.

Виклад основного матеріалу. Дослідження концепту СИЛА у текстах українських народних замовлянь передбачає комплексний аналіз вербальних засобів, якими цей концепт репрезентовано. У мові концепти вербалізуються за допомогою різноманітних лексичних і текстових засобів, відображаючи цінності, ідеали, традиції та світогляд народу.

Концепт СИЛА як «джерело діяльності, спонукання, могутності, впливу» [2, с. 544] прослідковуємо у замовляннях на кшталт: *Я цю скусу викликаю від (Віри) хрещеної і на неї **силу** маю* [1, с. 13]; *Я на тебе, скусо, **силу** маю, я тебе за дев'яту межу відсилаю* [1, с. 13]; *Аби щезла, пропала, аби ти **сили** не мала. Аби ти **моці** не мала біле тіло сушити, червону кров пити* [1, с. 13].

Глибину, значущість душевних властивостей, переживань [2, с. 544], притаманну досліджуваному концепту, спостерігаємо у тексті замовляння, спрямованому на звертання заклинання: *Звертаюся до того, хто його / зробив: / – Христе, сину Божий, / Повертаю цюю зброю / На злого духа, на **силу** його* [1, с. 26].

Підсилює вагомість концепту СИЛА його «могутність» – *твоя сила могутча, як-от у тексті замовляння від зубного болю: Місяць ти, місяць, сребраній рожки, золоті твої ножки. Зійди ти, місяць, зніми зубную боль у (вставляйте ім'я хворого), підніми боль під облака. Його журба не мала, не тяжка, а **твоя сила могутча**. Йому боль не перенести, а **твоя***

сила могутча перенесе. Ось зуб, ось два, ось три: всі твої, возьми. Місяць ти, місяць, возьми от його зубную біль [1, с. 124].

Концепт СИЛА дає змогу глибше зрозуміти світоглядні основи українського народу та цінність фольклорних текстів для формування національної ідентичності. Ось як наші пращури зверталися до вогню в печі, обираючи для себе *хліб і тепло, здоров'я і силу: Ти, вогню золотий, грій нас і годуй, світи нам і освічуй, роби здоровими і мудрими, бо ти зпалюєш нечисть і недужість, хвороби і болячки, даєш світло і хліб. Дай нам на цей раз хліб і тепло, здоров'я і силу* [1, с. 54].

У замовлянні від уроку (або пристріту) *Господи, іду я між чужих християн з ведмежою силою, з залізними зубами, з вовчими лапами. Ведмежою силою одідмусь, а залізними зубами одгризусь, ні пристріту, ані вроків не боюсь! Амінь!* [1, с. 56] концепт СИЛА формує метафоричний образ ведмежої сили, що підкреслює зв'язок людини з природою та сакральним світом. Людина, наділяючи себе такою важливою характеристикою хижака ведмеда, як його сила, отримує здатність перемагати свій страх.

Текстове утворення *А я силу знаю* виступає у значеннях «могти», «бути спроможним вчиняти будь-яку дію», «мати неабиякий вплив над хворобами» (посмішка, пристріт), як-от у замовлянні: *Ішов сам Господь Савоохт через синє море, ніс каменя пуд пахою для осторожності те перемняв, у синє море каменя вкидав. Хто з синього моря каменя виме та розкусить, то хрещену, народжену чи в питті, чи їді, чи в гулянці, чи в буянні, чи в житньому хлібу іспокусить. Хто сили не знає, по кості розсилає. А я силу знаю, од хрещеної порожденної посмішку і пристріт виговоряю* [1, с. 64].

У замовлянні *Господи, ти дав мені оружїє своє – хрест, і затрепещуть всякі болісті від сили його. Не залишай мене, Боже, ласки своєї, настав і направ мене, збав від всякого зла в ділах моїх і помислах. Амінь* [1, с. 111], концепт СИЛА, як багатовимірне ментальне утворення, виражає владу, позначає «енергію, що діє на матеріальні тіла» [2, с. 544].

Силою наділені як представники християнської релігії (*Господь, Господь Бог, Матір пречиста свята тощо*): *Я вас, сояшницї, заварюю, я вас виговоряю, я вас викликаю на веретено і на ніж, на ложку і куліш. Чи ви поносні, чи ви рвотні, ідіте собі на синє море, там не буде вам горе, там собі будете гуляти, бушувати і ніхто не буде над вами божих слов казати-споминати – не мій дух – Господній дух, не моя сила – Господня*

сила [1, с. 115], так і *всі святі сили небесні*, наприклад: *Господу Богу помолюся, Матері пречистій святій, і святому Антонію, і Феодосію, і прочим київським, печерським Божим угодникам, христовим преподобникам і всім святим силам небесним, зорям-зірницям, скорим помішницям. Станьте мені до помочі і допоможіте мені Духом своїм святим небесним* [1, с. 82].

Концепт СИЛА у текстах українських замовлянь виступає не лише засобом магічного впливу, а й відображенням уявлень українців про взаємозв'язок людини, природи і сакрального простору, як-от: *Дендобре, пчоли, соколові очі, Біг вам до помочи. Дай вам, Боже, три сили: одну силу – мед носити, другу силу – рисові кіхті (рис – звір) оддиратися, а третю силу – злих вір не бояться* [1, с. 273]. У цьому замовлянні нумерологічний атрибут *три* збільшує, посилює дієвість СИЛИ втричі.

Висновки. Дослідження вербального вираження концепту СИЛА у текстах українських замовлянь засвідчує, що він є одним із центральних для структурування та смислового наповнення магічної мови. Концепт СИЛА постає як сакральна, надприродна категорія, яка передається через звертання до божественних істот, небесних тіл, природних явищ та символічних об'єктів. Концепт СИЛА асоціюється із захистом, лікуванням, очищенням, обдаруванням і відновленням гармонії між людиною та світом. Вербальні засоби вираження концепту СИЛА в замовляннях охоплюють як прямі номінації (сила, міць, здоров'я), так і метафоричні образи (ведмежа сила), що підкреслюють зв'язок людини з природою та сакральним світом.

Література

1. Ви, зорі-зориці... Українська народна магічна поезія: (Замовляння) / Упоряд. М.Г. Василенка, Т.М. Шевчук; Передм. М.Г. Василенка. К.: Молодь, 1991. 336 с.
2. Загнітко А.П., Щукіна І.А. Великий тлумачний словник. Сучасна українська мова. Донецьк : ТОВ ВКФ «БАО», 2008. 704 с.